

ใบความรู้ที่ ๕ ภูมิภาคเอเชียตะวันออก
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ภูมิภาคเอเชียกับรากฐานทางประวัติศาสตร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การวิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชีย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๒๑๐๔ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

เอเชียตะวันออกเป็นภูมิภาคที่ประกอบด้วยจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และมองโกเลีย ลักษณะภูมิประเทศมีความแตกต่างกัน จีนมีที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแยงซีซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกมาตั้งแต่โบราณ พงศาวดารราชวงศ์ฮั่น ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น บันทึกว่า “ที่ราบเหลืองและแยงซีหล่อเลี้ยงผู้คนหลายล้าน” แสดงถึงความมั่นคงด้านอาหารและสังคมเกษตรกรรม ขณะที่ญี่ปุ่นและเกาหลีมีภูมิประเทศภูเขาสูงและชายฝั่งทะเลยาว นิฮงโชกิ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น เล่าว่า “ประชาชนอยู่ร่วมกับทะเล อาหารได้จากปลาและสาหร่าย” ขณะเดียวกัน งานของ William Wayne Farris นักวิชาการตะวันตก ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นรอง อธิบายว่า เกาหลีที่มีภูมิอากาศหนาวจัดและดินจำกัด ทำให้ต้องพึ่งพาการเพาะปลูกข้าวฟ่างและข้าวสาลีมากกว่าข้าว เป็นปัจจัยที่กำหนดวิถีชีวิตคนเกาหลี อารยธรรมจีนโบราณถือเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค การขุดค้นโบราณคดีบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น พบเครื่องสำริดและกำแพงเมืองโบราณ สะท้อนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการจัดการ ขณะที่ ซือหม่าเชียน ใน “บันทึกจดหมายเหตุ” ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น เขียนว่า “เมื่อแคว้นต่าง ๆ รวมกันเป็นหนึ่งเดียว อำนาจจักรพรรดิยื่นเหนือขุนนางทั้งปวง” แสดงถึงการปกครองแบบรวมศูนย์ ด้านความคิด คัมภีร์หลุนอวี่ ของขงจื้อ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น บันทึกว่า “บุตรกตัญญูยอมทำให้บ้านเมืองสงบ” แนวคิดนี้แพร่ไปยังเกาหลีและญี่ปุ่น นักวิชาการไทย สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นรอง วิเคราะห์ว่า อิทธิพลของขงจื้อทำให้สังคมเอเชียตะวันออกยึดถือโครงสร้างครอบครัวและความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้นอย่างมั่นคงยาวนาน

ด้านเศรษฐกิจ จีนเป็นศูนย์กลางการค้าโลกมาตั้งแต่โบราณ บันทึกการเดินทางของจางเจียน ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น เล่าว่า “ข้าเห็นสินค้ามาจากตะวันตกแลกกับผ้าไหมจากจีน” เป็นหลักฐานแรก ๆ ของเส้นทางสายไหมทางบก ขณะที่ หมิงสีลู่ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น บันทึกการเดินทางเรือของเจิ้งเหอว่า “เรือมหาสมบัติบรรทุกเครื่องลายครามและชาชั้นดี” เดินทางไปถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอินเดีย ยืนยันความสำคัญของการค้า นักวิชาการไทย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นรอง วิเคราะห์ว่า การค้าเหล่านี้ทำให้จีนกลายเป็น “ศูนย์กลางเศรษฐกิจของโลกโบราณ” ที่ดึงดูดทั้งพ่อค้าเอเชียและตะวันตก

ด้านการเมือง เอเชียตะวันออกเต็มไปด้วยพลวัต ราชวงศ์จีน เช่น ฮั่น ถึง และหมิง ขยายอำนาจครอบคลุมกว้างไกล เอกสารราชสำนักจีน ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ระบุว่า “กษัตริย์แห่งโครยอและญี่ปุ่นส่งบรรณาการเพื่อแสดงความเคารพ” สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ญี่ปุ่นพัฒนาระบบโชกุนและซามูไร นิฮงโชกิ และ โคจิกิ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ระบุว่า “ขุนศึกถือดาบรับใช้เจ้านายด้วยชีวิต” ส่วนเกาหลีใช้งาน เอกสารราชสำนักโชซอน ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ในการบริหารบ้านเมือง นักวิชาการไทย สมบัติ จันทรวงศ์ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นรอง อธิบายว่า ภูมิภาคนี้ “มีทั้งการรวมศูนย์อำนาจและการถ่วงดุลอยู่ตลอดเวลา”

ความสัมพันธ์กับไทยปรากฏชัด พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น กล่าวถึง “การนำเข้าผ้าไหมและเครื่องลายครามจากจีน” ในสมัยอยุธยา จดหมายเหตุฮอลันดา ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ระบุถึง “หมู่บ้านญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา ที่มีทั้งซามูไรและพ่อค้าตั้งถิ่นฐาน” และ พระราชพงศาวดารบันทึกสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น อีกชิ้น ยังกล่าวถึงการค้ากับคณะทูตจีนและญี่ปุ่น นอกจากนี้ หนังสือ ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ของกรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นรอง อธิบายว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวสืบเนื่องต่อมาทั้งในด้านการค้าและวัฒนธรรม

ใบความรู้ที่ ๖ ภูมิภาคเอเชียใต้
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ภูมิภาคเอเชียกับรากฐานทางประวัติศาสตร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การวิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชีย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๒๑๐๔ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

เอเชียใต้ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างเอเชียตะวันตกกับเอเชียตะวันออก ลักษณะภูมิประเทศโดดเด่นด้วยเทือกเขา หิมาลัยทางตอนเหนือ และที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาและสินธุซึ่งอุดมสมบูรณ์ต่อการเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐาน รายงานการขุดค้นที่ โมเฮนโจดาโร และ ฮารัปปา พบผังเมือง ถนน และระบบระบายน้ำที่ซับซ้อน แสดงว่าอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุเมื่อราว ๒,๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาลเจริญรุ่งเรืองบนฐานภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ขณะที่ เมกาสเธเนส นักภูมิศาสตร์กรีกผู้เดินทางไปอินเดียราวคริสต์ศตวรรษที่ ๓ บรรยายว่า “ลุ่มน้ำคงคามีความมั่งคั่งและชุมชนเมืองคึกคัก” สะท้อนพลังทางเศรษฐกิจของภูมิภาค

เอเชียใต้เป็นแหล่งกำเนิดศาสนาฮินดูและพุทธ ศาสนาฮินดูปรากฏใน คัมภีร์พระเวทที่กล่าวถึงพิธีบูชาและเทพเจ้าซึ่งจัดวางโครงสร้างสังคมแบบวรรณะ ขณะที่พระพุทธศาสนาถูกบันทึกไว้ใน พระไตรปิฎกภาษาบาลี ซึ่งเก็บถ้อยคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น “สพฺเพ สงฆารા अनिजा” และกล่าวถึงการเผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ นอกจากนี้ ศิลจารึกพระเจ้าอโศก ศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสตกาล บันทึกการส่งธรรมทูตไปยังศรีลังกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แสดงว่าศาสนาเป็นพลังขยายอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมไปไกลเกินพรมแดนอินเดีย นักวิชาการ Romila Thapar อธิบายว่า ศาสนาจากเอเชียใต้เป็น “เครื่องมือรวมผู้คนเข้าด้วยกันและสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมของเอเชีย”

จักรวรรดิโมริยะและคุปตะคือช่วงเวลาสำคัญของการรวมศูนย์และความก้าวหน้าทางวิทยาการ อรรถกถาอโศกาวทาน บันทึกว่า “พระเจ้าอโศกได้จัดตั้งธรรมจักรและปกครองด้วยธรรม” สะท้อนการเมืองผูกกับศาสนา ส่วน จารึกคุปตะ และ ภาพจิตรกรรมถ้ำอชันตา แสดงถึงความรุ่งเรืองด้านศิลปะ การศึกษา และศาสนา นักวิชาการไทย รชิต จันทรประเสริฐ เรียกสมัยคุปตะว่า “ยุคทองแห่งอินเดีย” ที่วิทยาการด้านคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์เฟื่องฟู จนส่งอิทธิพลต่อโลกอาหรับและยุโรป

สำหรับไทย ความสัมพันธ์กับอินเดียปรากฏชัดตั้งแต่สมัยทวารวดีและสุโขทัย ศิลจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ระบุว่า “ในเมืองสุโขทัยนี้มีศาสนาพุทธเป็นหลักบ้านเมือง” แสดงอิทธิพลตรงจากอินเดีย ขณะที่ พระพุทธรูปสกุลสุโขทัย มีลักษณะคล้ายศิลปะอินเดียคุปตะและคันธาระ งานวิชาการของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ วิเคราะห์ว่า อิทธิพลจากอินเดียด้านศาสนา ภาษา และศิลปกรรมถูกปรับจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย เช่น การใช้สันสกฤต - ปาฬีในวรรณคดีและคำราชาศัพท์

ใบความรู้ที่ ๗ ภูมิภาคเอเชียกลาง

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ภูมิภาคเอเชียกับรากฐานทางประวัติศาสตร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การวิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชีย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๒๑๐๔ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

เอเชียกลางตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างเอเชียกับยุโรป เป็นดินแดนที่มีภูมิประเทศหลากหลาย ทั้งทุ่งหญ้าสเตปป์ ทะเลทราย และเทือกเขาสูง เช่น พามิร์และเทียนชาน ลักษณะภูมิประเทศนี้กำหนดวิถีชีวิตของผู้คนตั้งแต่โบราณ อิบน์ ฮือกวาล นักภูมิศาสตร์อาหรับใน กิตาบ ซูรุต อัล-อรรฎ ศตวรรษที่ ๑๐ เขียนว่า “ชนเผ่าเลี้ยงม้าและอูฐ เคลื่อนย้ายตามฤดูกาล” สะท้อนวิถีเร่ร่อน ขณะที่ สุวีไล เปรมศรีรัตน์ นักวิชาการไทย วิเคราะห์ว่า “ภูมิประเทศสเตปป์ทำให้ชุมชนเร่ร่อนยึดหยุ่นและพร้อมระดมกำลังทางทหารได้รวดเร็ว”

แหล่งน้ำเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญ แม่น้ำแอมูดาเรียและซิร์ดาเรียเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงภูมิภาค หลักฐานโบราณคดีที่ซามาร์คันด์ พบระบบชลประทานและการปลูกฝายตั้งแต่ยุคโบราณ บันทึกของจางเฉียน ราชทูตจีนสมัยฮั่น กล่าวถึงเมืองโอเอซิสเหล่านี้ว่า “เป็นที่พักคาราวานและเต็มไปด้วยสินค้าหลากหลาย” ทำให้เห็นว่าการมีแหล่งน้ำเชื่อมกับความรุ่งเรืองและความเสื่อมของเมืองต่าง ๆ ในเอเชียกลาง

เส้นทางสายไหมคือหัวใจของภูมิภาคนี้ ฮั่นซู หรือบันทึกราชวงศ์ฮั่น บรรยายว่า “ทูตจีนแลกผ้าไหมกับม้าและเครื่องเทศผ่านเอเชียกลาง” ขณะที่ มาร์โคโพล ใน The Travels ศตวรรษที่ ๑๓ เล่าว่า “ซามาร์คันด์และบูคาราเป็นนครมั่งคั่ง มีคาราวานค้าขายไม่ขาดสาย” นักวิชาการไทย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ วิเคราะห์ว่า “เอเชียกลางไม่ใช่เพียงเส้นทางการค้า แต่เป็นสะพานแลกเปลี่ยนศาสนา วัฒนธรรม และวิทยาการของโลก”

ชนเผ่าเร่ร่อนอย่างเติร์กและมองโกลเปลี่ยนโฉมภูมิภาคและโลก The Secret History of the Mongols บันทึกว่า “เจงกิสข่านรวบรวมเผ่าทั้งหลาย จนเป็นกองทัพที่พิชิตดินแดนกว้างใหญ่” ขณะที่ Chronicle of Novgorod บันทึกถึงการรุกรานว่า “พวกทาทาร์มาดุจพายุ เผาผลาญทุกสิ่ง” ซึ่งสะท้อนพลังทำลายล้างและอำนาจของชนเผ่า นักวิชาการตะวันตก David Morgan อธิบายว่า จักรวรรดิมองโกล “สร้างระบบการเมืองที่เชื่อมโยงเรเชียเข้าด้วยกันครั้งแรก”

สำหรับไทย แม้จะอยู่ห่างไกล แต่มีร่องรอยเชื่อมโยงผ่านเส้นทางสายไหม เอกสารจีนราชวงศ์หมิงระบุว่า “สยามส่งทูตและสินค้าล้ำค่ามายังจีน” โดยสินค้าจากเอเชียกลางเดินทางเข้าสู่จีนก่อนถึงสยาม นักวิชาการไทย ประชุม กาญจนวัฒน์ วิเคราะห์ว่า “การค้าทางอ้อมนี้สะท้อนในผ้าไหม เครื่องใช้ และแม้แต่การรับศาสนาบางส่วนในวัฒนธรรมไทย”

ใบความรู้ที่ ๘ ภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ภูมิภาคเอเชียกับรากฐานทางประวัติศาสตร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การวิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชีย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๒๑๐๔ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ หรือที่มักเรียกว่าตะวันออกกลาง เป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ระหว่างทวีปเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา ทำให้เป็นจุดยุทธศาสตร์และเส้นทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำไทกริส - ยูเฟรติสที่ชาวซูเมอร์ได้พัฒนาอารยธรรมแรกเริ่ม หลักฐานจารึกดินเหนียวซูเมอร์ พบข้อความที่บันทึกด้วยอักษรคูนiformเกี่ยวกับการจัดการเกษตรและการค้าข้าวบาร์เลย์ ส่วนประมวลกฎหมายฮัมมูราบี ของบาบิโลน ระบุข้อกฎหมายกว่า ๒๘๐ มาตรา เช่น “ตาแลกตา ฟันแลกฟัน” ซึ่งสะท้อนการใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครอง นักโบราณคดี กอร์ดอน ไชลด์ อธิบายว่า พื้นที่เมโสโปเตเมียคือ “อุ้งกำเนิดอารยธรรมโลก” เพราะรวมการเกษตร ตัวอักษร และการปกครองเข้าด้วยกัน

อารยธรรมเมโสโปเตเมียและเปอร์เซียยังสร้างความก้าวหน้าหลายด้าน จารึกที่เปอร์เซโปลิส ของจักรวรรดิอาเคเมนิด ระบุการสร้าง “ถนนหลวง” และระบบส่งข่าวสารที่ทำให้การปกครองอาณาจักรกว้างใหญ่มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน สมบัติ จันทรวงค์ อธิบายในหนังสือ ประวัติศาสตร์โลก ว่าชาวบาบิโลน ก้าวหน้าด้านดาราศาสตร์ เช่น การคำนวณจันทรคติและสุริยคติ ขณะที่เปอร์เซียพัฒนาระบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นรักษาวัฒนธรรมของตน สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความเจริญทางการปกครอง ศาสนา และ วิทยาการที่มีอิทธิพลต่อภูมิภาค

ในศตวรรษที่ ๗ ศาสนาอิสลามถือกำเนิดขึ้นที่นครเมกกะ คัมภีร์กุรอ่าน บันทึกคำสอนของศาสดามุฮัมมัด เช่น “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงสั่งใช้ความยุติธรรม ความดี และการช่วยเหลือญาติ” (ซูเราะฮ์ อันนะฮ์ล ๑๖:๙๐) ศาสนานี้แพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้วยการพิชิตทางทหารและเครือข่ายการค้า พงศาวดารอาหรับ กล่าวถึงการยึดครองซีเรียและเปอร์เซียในศตวรรษที่ ๗ และ อิบน์ บัตตุตะ นักเดินทางมุสลิม ได้บันทึกว่า “ทุกเมืองใหญ่ล้วนมีมัสยิดและผู้คนสวดละหมาดตามหลักอิสลาม” ซึ่งตอกย้ำการแพร่ของศาสนาไปทั่วภูมิภาค และไกลออกไปในเอเชียและแอฟริกาเหนือ